

20.YY.DAN GÜNÜMÜZE GİYİM TASARIMINDA DENEYSEL YAKLAŞIMLAR

İrem SABANUÇ GÖNÜL¹, Yeşim BAĞRIŞEN²

ÖZ

Giyim tasarımının tarihsel sürecinde yeniyefarklı olana ulaşma konusundaki arayışlar her zaman varlık göstermiştir. Ancak 20. Yüzyıldan itibaren, işlevselliğin yanı sıra sanatsal anlatım dilinin de önem kazanmasıyla, bu alandaki arayışların değişimi dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. ‘Yeni’nin sorgulandığı, alışılmış anlatım biçimlerinin dışına çıkan çağdaş bir tasarım anlayışı hakim olmaya başlamıştır. 20.yy öncesinde yenilik olarak kabul edilen etkiler başkalaşmaktadır. Giyim tasarımında yenilikçi arayışta, sanatsal hareketlerin ve teknolojik gelişmelerinin etkisiyle 20.yy.da görülmeye başlayan deneysel hareketler 21.yy.da gelişerek, giyim tasarımında deneyselliğin bir arayış olmaktan çok anlatım biçimi olarak şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bu gelişmeler sanat ve giyim tasarımı ilişkisine farklı bir boyut getirmiştir. Makalede, günümüz giyim tasarımındaki deneysel yaklaşımın, hacimsel/heykelsi etkilerin ve yenilikçi malzeme arayışlarının tarihsel gelişimine, önemli görülen örnekler üzerinden değinilmiştir. Çalışma, giysinin bir sanat nesnesi olarak varlık gösterdiği çağdaş giyim tasarımının gelişim sürecine dair değerlendirmeleri içermektedir.

Anahtar sözcükler: Deneysel, giyim tasarımı, giysi, hacim, sanat, tasarım.

Sabanuç Gönül, İrem. Ve Bağrışen, Yeşim. "20.Yy.Dan Günümüze Giyim Tasarımında Deneysel Yaklaşımlar". *idil* 6.28 (2016): 91-105.

Sabanuç Gönül, İ. Ve Bağrışen, Y. (2016). 20.Yy.Dan Günümüze Giyim Tasarımında Deneysel Yaklaşımlar. *idil*, 6 (28), s.91-105.

¹ Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü, isabanuc(at)yahoo.com

² Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü, yesimbagrişen(at)gmail.com

EXPERIMENTAL APPROACHES IN CLOTHING DESIGN SINCE 20th CENTURY

ABSTRACT

There has always been a search for the new/different in the history of clothing design. Yet, from 20th century onwards changes in these search reached to a considerable level with the advent of artistic expression beside functionality. A modern understanding that broke the routine predominated within which the 'new' is questioned. The effects that were considered as innovation before 20th Century began to metamorphose. As a result of artistic movements and technological progress, experimental movements of the 20th century affected the 21st century in the sense that the experimentalism in clothing design became a style of expression rather than a search. These developments brought a new dimension into the relation of art and clothing design. The paper reflects on the historical process of experimental approach, volumetric and sculptural effects and search for innovative materials with prominent examples. Current work includes analysis on the emergence of clothing 'independent of human body' as an object of art as well as inquiries on current situation.

Keywords: Experimentalism, clothing design, cloth, volume, art, design.

GİRİŞ

20.yy.ın başlarında, alışılmış anlatım biçimlerini dışlayarak yeni bir sanatsal dil oluşturmak amacıyla olan sanatçılar tarafından kullanılan deneysel sözcüğü, zamanla tasarım alanlarında da kullanılmaya başlanmıştır. “Günün onaylanmış ve geçerli sanat anlayışlarını yadsıyan deneyci sanat anlayışını niteler.” (Sözen ve Tanyeli, 2011:31) Deneysel sözcüğü; genellikle toplumsal ve kültürel anlamdaki değişimlerin farkında olan ve bu konulara vurgu yapan kişilerin çalışmalarını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Giyim tasarımının tarihsel sürecinde yeniye/farklı olana ulaşma konusundaki arayışlar, 20. Yüzyıldan itibaren, işlevselliğin yanı sıra sanatsal anlatım dilinin önem kazanmasıyla başkalaşım göstermeye başlamış, ‘yeni’nin sorgulandığı, alışılmış anlatım biçimlerinin dışına çıkan çağdaş bir tasarım anlayışı hakim olmaya başlamıştır. 20.yy. öncesinde kalıp teknikleri ve stil ile ilgili değişiklikler yenilik olarak kabul edilirken, 20.yy.dan itibaren sanatsal anlatım, kavram, malzeme ve giysi oluşturma yöntemleri konusundaki arayışlar öne çıkmaya başlamıştır.

Giyim tasarımında yenilikçi arayışta, teknolojik gelişmelerin yanında sanat ile olan ilişki etkili olmuş, tasarımcılar içinde buldukları çağın sanat akımlarından etkilenmişlerdir. Bu etkileşimin görüldüğü ilk giysi örneklerinde, sanatsal ifade diline sahip giysi yaratmaktan çok, sanat dalları ile ilişkili giysiler yaratmak üzerine kurulu bir tasarım anlayışı görülmekteydi. Etkilenilen sanat akımına dair bir yaratımda bulunmak ya da etkilenilen yapıtı kendi sanatsal ifade dili ile yorumlamaktan ziyade, var olan görsel ipuçlarının giysiye birebir aktarılması şeklinde kendini göstermekteydi.

Giyim tasarımında deneysel yaklaşım 21.yy.da gelişerek, bir arayış olmaktan çok anlatım biçimi olarak şekillenmeye devam etmektedir.

20. Yüz Yılda Deneysel Yaklaşımlar

20.yüzyıl başlarında bilimsel buluşların artması, sanat hareketlerinde görülen yenilikler ve politik olayların etkisiyle tasarım ve sanat alanında farklı algı biçimleri gelişmeye başlamıştır. Giyim tasarımında farklılık arayışının ve deneysel tavrın ilk belirgin örneklerinin Sürrealizm ile görülmeye başladığı söylenebilir. Sürrealizmin, “var olmayı yorumlama, düşüncüyü özgür ve özgün bir anlatım diliyle somutlaştırma eylemi” (Mackreel,2005:193) olması bakımından deneyselliği tasarım sürecinin bir parçası olarak görmek konusunda önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

Giyim tasarımı alanı daima sanatsal hareketlerden etkilenmiş, bu etkileşim özellikle 20.yüzyılda özgür bir tasarım anlayışının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. 21.yy ın ilk yarısında gelişen ve “sıradan olanı, yeni ve çoğunlukla da rahatsız edici bir bağlama yerleştirerek yıkıma uğratma deneyimi” (Thames, 2014:214) olarak da tanımlanan Sürrealizmin, giyim alanında alışıl gelmiş olana alternatif oluşturması bakımından farklıya /yeniye ulaşma noktasında önemli bir adım olduğu söylenebilir. Lisa Shaparelli, 1920’li yıllardan 30’lara uzanan süreçte, Sürreal ressam Salvador Dali ile birlikte çalıştı. Shaparelli, farklı teknik arayışlarında bulunmasının yanı sıra giysi üzerinde alışılanın dışında hacim kullanımları denemiştir. Dali’nin tablosunun giysi uygulaması olarak ifade edilebilecek ‘çekmece elbise’de bedenden dışarı doğru uzanan açık çekmeceler bulunmaktadır. Elbisenin dış yüzeyine hacimli şekilde iskelet görüntüsü işlenmiş olan elbise de Shaparelli’nin bu alanda yaptığı uygulamalardan biridir. Bu örnekler, dönemin giyim anlayışı için farklı, deneysel ve yenilikçi olarak kabul edilebilecek niteliktedir.

1939’dan 1945’e dek süren 2.Dünya savaşı sırasında kesintiye uğrayan giyim tasarımında deneysel hareketlerin 1950’li yıllarda yeniden kendini göstermeye başlamasıyla, giyside hacimsel etki farklı bir anlatım olarak varlık bulmaya başlamıştır. Giysinin bölgesel kısmında hacim kullanması tasarımlarının karakteristiği haline gelen ve ‘heykelsi elbiselerin kralı’ lakabı ile anılan Cristobal Balenciaga, farklı ve özgün bir anlatım diline sahipti. Balenciaga’nın kendine özgü biçim anlayışının yanı sıra, hacimsel anlatımı ve sanatsal ifadesi ile oluşturduğu giysilerin dönemi için çağdaş ve yenilikçi olmasının yanında günümüz için dahi aynı sıfatlar ile değerlendirilebilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

1960’lı yıllarda aya ayak basılmasının etkisiyle uzay çağı teması çoğu tasarım alanında olduğu gibi, giyim tasarımında da etkisini gösterdi ve tekstil dışı malzemelerin kullanımını beraberinde getirdi. Plastik, metal ve benzerleri giysi yapımında kullanıldı, bilindik dikim tekniklerinden farklı birleştirme yöntemleri denendi. Bu yenilikçi arayışlarla giyim tasarımında deneyselliğin belirginleşmeye başladığı görülmektedir. 60’lı yıllarda giyim tarihine etki eden yeniliklerden bir diğeri de, erkek giyiminin değişime uğraması olarak kabul edilebilir. Erkekler için, alışıl gelen koyu renk giysilere ve takım elbiselere alternatif olarak parlak ve renkli kıyafetler tasarlanmaya başlamasının, giyim tasarımı alanının yenilikçi ve özgür bir anlayışa yönünde şekillenmekte olduğuuna işaret ettiği yönünde değerlendirilebilir. Deneysellik ve farklı malzeme kullanımı konusunda geleceğin giyim tasarımı anlayışını etkileyen bu deneyimlerin 60’lı yıllarda görülmesini, o dönemde varlığını göstermeye başlayan Post-modernizm ile ilişkilendirmek mümkündür. Geleneksel olanı, Modernizmin kısıtlayıcı kesin kurallarını ve bazı

değerlerin dokunulmazlığını sorgulamaya dayanan, o güne kadar kabul edilen temel kavramların ve sınırların sorgulandığı Post-modernizmin, duygu ve düşüncelerin görsel anlatım dili ile aktarılmasını sağlayan yaratıcılık alanları için bir ifade özgürlüğü anlamına geldiği söylenebilir. Kuramcı Madan Sarup (Sarup, 2010:186) “Postmodernizm teriminin 1960’larda New York’taki sanatçılar ve eleştirmenler tarafından ortaya çıktığını ve 1970’lerde Avrupalı kuramcılar tarafından geliştirildiğini” söyler. Bu dönem öncesinde, özellikle tasarım alanlarında işlevselliğin ön planda tutulması zorunlu görüldüğünden, deneyselliğe karşı temkinli bir yaklaşım bulunduğu söylenebilir. Bu anlayışa karşı duran ve normları değiştirmek yaklaşımında olan Post-modernizm, mimarlık, resim, edebiyat, müzik ve sahne sanatlarını etkilediği gibi giyim tasarımı alanında da etkili oldu. Dönemin giyim anlayışına hakim olan şıklık olgusu bir kesim tarafından ret edildi, işlevselliğin yanı sıra deneysel ve sanatsal arayışlara açık bir tasarım bakış açısı oluşmaya başladı. Kuramcı Derrida’nın, ‘Postmodern Eleştirel Yaklaşım’ adlı kitabında yer verdiği ‘yapı bozum’ kavramı, bu dönemde bir terim olarak tasarım ve sanat alanlarında; analiz etmek, ifadelendirmek için kullanılmaya başlandı. Aynı dönemde Op Art ve Pop Art sanat akımlarının giyim alanına etki etmesiyle giysi anlayışında farklı görünümleri olağan kılan yeni bir dönem başladı. Özellikle, hicivsel ve ironik kullanımların bir çeşit tepki niteliğinde olduğu Pop Art etkilerinin giyim tasarımında kullanılmasının, şıklık olgusunu ve “yüksek sınıf”ın giyim anlayışı üzerindeki etkilerini sorgulamaya dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Bu yaklaşımları, 1980’li yıllarda doruk noktasına ulaşacak olan farklı tasarım anlayışının ilk hareketleri olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Tasarım anlayışının özgürleşmesi ve sanat ile tasarım arasındaki çizginin yumuşamaya başlamasıyla Giyilebilir Sanat (Artwear, Wearable Art, Art to Wear) olarak adlandırılan alan doğdu. Giyilebilir Sanat olarak adlandırılan giysiler, çoğunlukla tekstil malzemesi kullanılarak ve yüksek el işçiliğine ağırlık verilerek oluşturulmaktaydı. Bu alanda yapılan çalışmalar, günümüz sanatsal giyim anlayışı ile farklılık göstermekle beraber, deneyselliğe yakın arayışlar sergilemesi bakımından günümüzde gelinen noktanın başlangıç aşamalarından biri olarak kabul edilebilir.

1970’li yıllar, her şeyin sorgulanmaya başladığı bir dönemdi. Bu dönemde, karşı çıkışın bir göstergesi olarak Punk akımı doğdu. Denim kumaş (jean) kullanımının yaygınlaşmasının cinsiyet, sınıf ve statü ayrımını ortadan kaldırması gibi gelişmeler giyim nesnelerinin kullanım biçimlerine ve anlamlarına değişiklik getirdi.

1980’li yılların, deneysel yaklaşımın net bir şekilde fark edilmeye başladığı yıllar olduğu söylenebilir. Kavramsal sanatın kabul gördüğü yeni sanat anlayışının etkileri ile ‘güzellik’ üzerine yapılanan modayı besleyen giyim tasarımında estetik algısını sorgulayan bir yaklaşım görülmeye başladı. Punk akımı bu dönemde yaygınlaştı. Bu akımın simgesi olarak görülen tasarımcı Vivienne Westwood’un, renk ve desen birlikteliklerini alışılmamış biçimde kullanmasının yanında hiyerarşik sisteme ve yüksek sınıfa karşı olan eleştirisini vurgulamak düşüncesiyle yarattığı anlatım, giyim tasarımı alanında önemli bir dönemi başlattı. Kirli, yırtık görüntüler gibi unsurların hatta çirkinlik öğelerinin giyim tasarımında kullanılması giyim tasarımı alanına bu akım ile dahil olmuştur. Aynı dönemde, Wivien Westwood’un yanı sıra Issey Miyake ve Jean-Paul Gaultier alışılmamış giysi anlayışına karşı duran deneysel bir anlatım dili kullandılar. Gaultier ve Westwood, kadının dişiliğini vurgulamak için kullanılmakta olan sutyen ve korseye ironik öğeler ekleyerek bu nesnelere dış giyimde kullandıkları tasarımlarıyla, kadının dişiliğine değil, güçlü kadın anlayışına dikkat çekmeyi amaçladılar. (Thames, 2014:186) Westwood, dış giyim olarak yorumladığı korselerde, bel bölgesinin iki yanında geniş lastikler kullandı. Korseler, klasik görünümündeydi ancak sıkı değildi. Bu giyim nesnelere ile ideal görünüme erişmek için bedenini zorlayan kadın imgesini değiştirmeyi ve kadının özgürlüğüne vurgu yapmayı hedefledi. Gaultier’de benzer anlayışla tasarladığı giysilerini erkek bedeni üzerinde sergilemek gibi ironik anlatımlara yer vermiş, kendi ifadesiyle ‘güzel beden’ yerine ‘sağlıklı bedene’ vurgu yapmayı önemli görmüştü. Deneysel tavrı ve eleştirel anlatımı benimseyen, ‘güzellik’ algısını değiştirmeye çalışan diğer tasarımcıların da etkisiyle giyim tasarımında kavram odaklı anlatımın varlık göstermeye başladığını ve estetik giyim nesnelere anlamlandırılma biçimlerinin değişikliğe uğradığını söylemek mümkündür. Kavramsal Sanatın, “nesneyi esas alan sanat yapıtı” fikrinden uzaklaşan yaklaşımına benzer bir yaratım sürecine yönelinmiştir. Bu deneyimlerin uzantısı olarak, ‘giyilebilir sanat’ ifadesi, üzerinde yüksek işçilik barındıran giysiler için değil, tasarımda farklı malzeme kullanımı, hacimsel ve sanatsal anlatım dili gibi özellikleri barındıran giysiler için kullanılmaya başladı. Postmodernizmin de etkisiyle güç kazanan deneysel tasarım anlayışı disiplinlerarası etkileşimin önemini artırdı. Giyim nesnesinin içerdiği düşünsel anlam ve deneysel tavrı görsel etkisi kadar önemli kabul edilerek, günümüz giyim tasarımı anlayışına yakın bir biçimde varlık göstermeye başladı.

1980’li yıllar sanat ile giysi tasarımı ilişkisinin farklı bir boyut aldığı dönemdir. 1982 yılında Artforum isimli sanat dergisinin kapağında Issey Miyake’ye ait bir giysinin yer almasının ardından Flash Art gibi sanat dergileri de kapaklarında Rei Kawakubo, Martin Margiela gibi tasarımcılara yer vermeye başladı. 1983’ de Metropolitan Sanat Müzesi’nde Yves Saint-Laurent sergisi

düzenlemesi ile giysinin sanatsal üretim içeren, sergilenebilir bir nesne olduğu anlayışı yerleşmeye başladı.

1990’larda giysinin şıklık unsuru olarak değil, tasarımcının da giysiyi taşıyacak kişinin de kendini özgürce ifade edebildiği bir alan olarak görüldüğü anlayış güçlendi. Giysinin insan bedeninden bağımsız olarak düşünülmesi ve sanat nesnesi olarak yaratılması fikri kuvvetlendi. Giysinin estetiğinden çok kavramsal içeriğine, yaratma sürecine ve anlama önem veren bir yaklaşımla, nesnenin kavramla nasıl örtüştüğü üzerinden değerlendirilmeye başlandı. Sanatı, sanat yapıtını ve sanat yapıtının kullanım biçimlerini sorgulayan Kavramsal Sanatın, her şeyin bir alt-metin ya da anlam taşıdığını savunması (Smith, 2000:34) ile etkileşim göstermesinin bir getirisi olarak “kavramsal moda” ifadesi ortaya çıktı. Bu alanda ortaya konan tasarımlarda sanatsal ifadelendirme yalnızca biçimsellik üzerinden değerlendirilmeyip, nesnenin içerdiği düşünce ve ilettiği mesaj dahilinde değerlendirilmeye başlandı. Bu yaklaşıma göre, giysinin bilindik kimliğinin değişmesine ve insan bedeninden bağımsız düşünülerek yaratılmasına, diğer bir deyişle yeni bir kimlik kazanmasına sebep olmuştur. ‘Postmodern moda’ ifadesi de bu dönemde kullanılmaya başlandı. Giyim tasarımı alanındaki bu değişim, özellikle Japon tasarımcıların yarattığı giysilerle fark edilmekteydi. Yenilikçi ve deneysel bir yaklaşımla, malzeme ve hacim konusunda arayışlarda bulunan Japon tasarımcılar, kavram odaklı anlatımın da öne çıktığı giysilerinde ve giysi sunumlarında yenilikler denediler. 80’lerden 90’lara kadar uzanan süreçte Rei Kawakubo’nun tasarımları bu anlamda dikkat çekiciydi. Giyside hacim anlayışına getirdiği yenilik sebebiyle Kawakubo’nun giysileri “heykelsi estetik” olarak tanımlanmaktaydı. 1997 yılında, kadın bedenine yüklenen anlama eleştiri getirmek yaklaşımıyla oluşturduğu düşünülen giysilerine ‘Vücut elbiseyle buluşur, elbise vücutla buluşur’ adını verdi. Bu giysiler, alışlageldiği gibi kadın bedenini yerleşmiş algıdaki anlamıyla ‘güzel’ göstermek amacına hizmet eden giysiler değildi. Aksine, bedenin göğüs-kalça gibi dikkat çekici kısımlarına aykırı hacimler ekleyerek o bölgeleri deforme etmiş, böylelikle farklı bir estetik anlayışına vurgu yapmıştı. Aynı dönemde Jeremy Scot, çeşitli sembolleri kullanarak yarattığı giysiler sebebiyle dönemin Andy Warhol’u olarak kabul edildi. Scot’un ünlü bir spor markası için tasarladığı üzerinde gerçek oyuncak ayıların bulunduğu eşofman üstleri-pantolonlar, kanatlı spor ayakkabılar gibi giysi ve aksesuarlar 1990’larda giyim anlayışında yaşanan değişimin göstergelerindendi. Issey Miyake, yarattığı giysilerin sergileme biçimlerini de sanatsal bir anlayışa göre gerçekleştirdiği ve mekanı da giysilerine dahil ettiği enstalasyon anlayışı dahilinde sergilemeler gerçekleştirdi. Gelecek yüzyılın tasarım anlayışının şekillenmesinde etkili olacak tasarımcılardan biri olan Alexander MacQuenn, çağdaş tasarım anlayışını ve sanatsal yaratıcılığını,

malzeme / hacimsel anlatım ilişkisi üzerinden biçime dönüştürmesinin yanında kavram odaklı anlatımı ile öne çıktı. Tasarlama sürecinde problem edindiği konuyu sadece giysiler üzerinden ortaya koymayıp, giysilerini sanatsal çerçevede değerlendirilen gösterilerle sunarak giyim tasarımı ve sanat birlikteliğini görünür kıldı. McQueen, 1999 yılında yaptığı giysi sunumunun finalinde, dairesel hareketler çizen bir platform üzerinde hacimli beyaz bir elbise ile duran modelin üzerine iki robotun boya fişkirttiği gösteri, bu alanda yapılan önemli düzenlemelerden biri olarak kabul edilmekte ve performans sanatı ile ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir.

Giyim nesnelerinin Sanat Müzelerinde sergilenmesi bu dönemde görülmeye başlandı. 1999 yılında Londra'daki Hayward Gallerisinde açılan "Sanat ve Modanın 100 yılı" isimli sergide, giyim tasarımcıları ile ressam ve heykeltıraşların eserlerini bir arada sunulmasıyla sanat ve giysinin birlikteliğinin görünür hale geldiği söylenebilir. Aynı zamanda, heykel ve giysinin sanatsal hacim olarak bir arada sergilenmesi giysinin de "sanatsal hacim" olduğunu düşüncesine dikkat çekti. 1997'de Metropolitan Sanat Müzesi Versace, Guggenheim Müzesi ise Armani sergisine yer verdi.

Postmodernizmin etkili olduğu ve küreselleşme kavramının oluşmaya başladığı 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra giysi tasarımında farklılık arayışlarının, deneysel tavrın, sanatsal ve kavramsal ifadenin beraberinde hacimsel anlatımın öne çıktığı değişimlerin, 21. yüzyılda giyim tasarımı alanında gelinecek noktaya dair ipuçları barındırdığını söylemek mümkündür. Yaşanan bu değişimler, giyim tasarımı alanına yeni bir devinim kazandırmıştır.

20. Yüz Yılda Malzeme Konusunda Deneysel Arayışlar

Giyim tasarımı alanı, diğer tasarım dallarında olduğu gibi yaratıcılık, özgünlük, yenilik gibi kavramları içeren bir alan olması sebebiyle farklı olana ulaşabilmek için bilim dallarından yararlanmışır. Disiplinlerarası çalışmalar, tekstil dışı malzemelerin giyim tasarımında kullanılmasına olanak sağlaması, doğal ve doğal olmayan malzemeler ile ilgili buluşları içermesi bakımından önemli olmuştur. Bilim, teknoloji ve tasarım birlikteliği, sanatsal yaratıyı destekleyen ve farklı anlatım dillerinin oluşması için etkili sonuçlar doğuran bir birliktelik olmuştur.

Doğal Malzemede Farklılık Arayışları

Giyim tasarımcıları, tekstil alanı dahilinde düşünülmeyen farklı doğal malzemeleri özgün görsel etkiler yaratmak amacıyla giysi uygulamalarında

kullanmışlardır. Doğal malzemelerin, olağan görünüşleri ile giysi oluşturulmasının yanı sıra, malzemeler buhar, kimyasal işlem ile dönüştürme, deforme etme gibi yöntemlerle bilindik görüntüsü değiştirilerek giysi yapımında kullanılmıştır. Diğer bir deyişle, doğal malzeme ile giysi oluşturma ve doğal ancak işlem görmüş yüzey ile giysi oluşturma olarak iki ayrı alanda çalışılmıştır.

Pierre Cardin, 1968 yılında bu arayışa örnek gösterilebilecek bir denemede bulundu ve kağıt elbiseler tasarladı. Dönemin giysi anlayışı için yenilikçi olan bu elbiselerin, diğer tasarımcılar için de örnek teşkil ettiği ve benzer yeniliklerin önünü açtığı söylenebilir. Aynı dönemde Paco Rabanne, doğal bir malzeme olan ancak daha önce bu alanda kullanılmamış olan metali giyim tasarımı alanına dahil etmiş, metal plakalar ve pirinç teller kullanarak giyim nesnelere oluşturmuştur. Metal birimlerin birbirine tutturulmasıyla oluşturulan bu giysiler, yenilikçi yaklaşımı nedeniyle Paco Rabanne ile özdeşleşmiş, markanın simgesi haline gelmiştir. Marka günümüz koleksiyonlarında da bu giysinin çağdaş uyarlamalarına yer vermeye devam etmektedir.

Daha önce giyim tasarımı alanında kullanılmamış malzemeler ile giysi oluşturma arayışlarının yanında, malzemeye doğa koşulları ile müdahale ederek doğal ve rastlantısal yöntemle görsel etki yaratmak üzerine çalışmalar yapılmıştır. bu çalışmalara örnek olarak Hüseyin Çağlayan'ın 1993 yılında yarattığı "Teğet Akışlar" konulu koleksiyonunda yer alan giysiler gösterilebilir. Çağlayan, oluşturduğu giysiyi demir tozu ile birlikte toprağın altına gömdükten sonra uzun süre bekletmiş, demir tozunun doğa koşulları ile etkileşiminden elde ettiği pas ve bunun gibi etkileri yaratım sürecine dahil ederek, estetik değere dönüştürmekte kullanmıştır.

Tasarımcılar, farklı bir alan olarak, doğal malzeme ile yenilikçi arayışlar konusunda kimyagerler ve biyologlar ile işbirliği içine girerek laboratuvar ortamında geliştirilen doğal malzemeler ile giysi oluşturmak üzerine çalışmışlardır. Bu alanda yapılan çalışmalar örnek olarak, 1970'li yıllarda Jean-Charles de Castelbajac'ın doğal sünger, Oilver Lapidus'un deniz bitkilerini, Thierry Mugler'ın ise Hint kamışı gibi malzemeleri dönüştürerek tasarımlarında kullanmaları örnek olarak gösterilebilir. Martin Margiela ise 1997 yılında mikrobiyologlarla işbirliği yaparak oluşturduğu giysilerinde, çeşitli deniz yosunları, küf, maya gibi malzemeler kullanmıştır. Sarı bakterileri giysiler üzerine püskürttükten sonra özel sera ortamında bekleterek oluşturduğu giysiler Hollanda'da bulunan Boijmans Van Beuningen Müzesi'nde sergilenmiştir. (Boijmans Van Beuningen Müzesi resmi web sitesi)

Doğal Olmayan Malzeme İle Farklılık Arayışları

Giyim tasarımında doğal olmayan malzeme kullanımına örnek olarak, 1960'lı yılların sonunda tasarımcı Paco Robanne'ın fiber glass, plastik gibi malzemelere yer verdiği giysiler örnek gösterilebilir. Farklı malzeme ve teknikler geliştirmek üzerine çalışan Rabbanne'in, geleneksel yöntemler dışında oluşturduğu bu giysileri "Güncel Malzemelerden Yapılmış On iki Giyilemez Elbise" olarak adlandırarak deneysel giysi ile işlevsel giysi arasındaki sınır çizgisine dikkat çektiği söylenebilir. Paco Rabanne'in ardından Betsey Johnson, alüminyum folyo ve benzeri malzemelerden oluşturduğu ve 'yansımali elbise' adını verdiği giysiler tasarlamıştır. Pierre Cardin ise 1968 yılında, alışılmamış giysi oluşturma malzeme ve teknikleri dışında yenilikçi arayışlar sergilemiş, plastik malzemeleri tasarımlarına dahil etmiştir. Andre Courreges, Rudi Gernreich gibi tasarımcılar da bu alanda çalışmalar yapmış, işlem görmüş metal ve plastik malzeme kullanarak giysi oluşturmuşlar ve tekstil dışı malzemeleri giyim ile buluşturmanın yanı sıra dönemin ileri teknolojisi ile üretilen sentetik malzemeler kullanarak dönemin tasarım anlayışına yenilik getirmişlerdir. 1989 tarihinde Thierry Mugler'in yaptığı metal görünümlü "otomobil korse" bu alanda yapılan uygulamalardan biridir.

21. Yüzyılda Deneysel Yaklaşımlar

Çağdaş giyim tasarımında 'yeni' sorgulanmaya devam ederken, işlevsel yönü sorgulanmaksızın bir sanat nesnesi olarak yaratılan giysi örnekleri farklı bir alan olarak varlık göstermektedir. Sanatsal ifade ile yaratılan, kavramsal yaklaşımın giyim nesnesi kadar önemli görüldüğü bir tasarım bakış açısı bu yüzyılın belirgin özelliklerinden biri olarak gelişim göstermektedir.

21.yüzyıl başlarında, Rei Kawakubo'nun öğrencisi olan Junya Watanabe, sanatsal yaklaşımı ve özgün anlatım dili ile oluşturduğu giysiler yarattı. Malzeme konusunda da yenilikçi yaklaşımı benimseyen Watanabe, ipek ve benzeri malzemelerle heykelsi hacimler yaratmasının yanı sıra, tekstil malzemelerini işlevi dışında kullanarak giysinin algılanma biçimine yenilik getirmiştir. Denim kumaşı alışılmamışın dışında kullanarak elbise tasarlaması, fermuarı işlevsel bir tekstil malzemesi olmaktan çıkararak giysi yüzeyinde hacimsel doku oluşturmakta kullanması, çoğunlukla ev tekstilinde ya da giysinin görünmeyen kısımlarında kullanılan sentetik elyaf ile gelinlik tasarlaması gibi çalışmalarını ile deneysel yaklaşımını ortaya koyarken, sergileme yöntemlerinde de farklı anlatımlara yer vermektedir.

Aleksander McQueen'in 90'lı yıllardan 2010 yılındaki ölümüne kadar geçen süreçte yarattığı giysiler, sanatsal anlatım dili ve tematik yaklaşımı sebebiyle özgün ve öncü olarak kabul edilmektedir. Özellikle son döneminde güncel teknolojileri kullanarak oluşturduğu giysiler 21.yy.ın önemli örnekleri arasında görülmektedir. 2011 yılında New York Metropolitan Sanat Müzesi, tasarımcının retrospektifine yer vermiş, 2015 yılında ise Victoria&Albert Müzesi McQueen sergisi düzenlemiştir.

Sadece yarattığı giysileri değil, giysi sunumlarını da kavramsal içeriğe uygun olarak yapılandırdığından Hüseyin Çağlayan'ın çalışmaları çağdaş sanat bağlamında değerlendirilmektedir. Çağlayan, yarattığı giysileri felsefi bir konumlandırma ile hazırlamasının yanı sıra sunumlarını videolar ve enstalasyonlarla desteklemektedir. "Çağlayan'ın işleri yapıbozumu ve estetikten didaktiğe çeşitli etkilerle ilişkilendirilmiş melez kültürel göndermelerle iç içedir." (Thames ve Hudson:2014) 2000 yılında oluşturduğu "Sözlerden Sonra" adlı koleksiyonunda yanlarına üzerlerine giyebileceklerinden ya da taşıyabileceklerinden fazlasını alamadan evlerini terk etmek zorunda kalan insanların, zorunlu göçe mecbur bırakılmasını anlattığı sunumunda mobilyaya dönüşen giysiler, kavram ve tasarım ilişkisini görünür kılmış, bir düşüncenin görsel ifadeye dönüşmesini örneklemiştir. Çağlayan'ın çağdaş sanata yakın olarak değerlendirilen ve kavramsal sanat ile ilişkilendirilen çalışmaları, Londra Tasarım Müzesi, Tokyo Çağdaş Sanat Müzesi, İstanbul Modern Sanat Müzesi gibi sanat müzelerinde ve Venedik Sanat Bienali, İstanbul Bienali dahil bazı sanat bienallerinde sergilenmiştir.

Giysi yaratımı sürecinde sanatsal anlatımın güçlenmesi, tasarımcıların bu bağlama uyan nesnelere yaratmasına sebep olmanın yanında, farklı disiplinlere ait sanatçıların da eserlerinde giysi formunu kullanmalarına sebep olmuştur. Bazı sanatçılar, sanat nesnesi olarak giysi yaratmak konusunda çalışmalar yapmışlar, giysi yüzeyini bir tuval gibi tasarlamış ya da giysiyi simgesel anlamı ile işlerinde kullanmışlardır.

Her dönemde olduğu gibi bu yüzyılda da teknolojik gelişmelerde yaşanan hızlı değişim giyim tasarımı alanını etkilemiştir. Devrimsel teknoloji olarak adlandırılan üç boyutlu yazıcı tekniği ile giysi oluşturulmaya başlanması, 21.yüzyılın giyim tasarımı anlayışını farklı bir boyut taşımıştır. Deneysel yaklaşım ve hacimsel anlatımda yeni bir ifade gücü sağlayan üç bu teknikle giyim nesnelere yaratan Iris Van Herpen'in tasarımlarının bu alanda yeni bir dönemi başlattığı söylemek mümkündür. Üç boyutlu yazıcı ile giyim nesnesi oluşturma yöntemleri günümüzde hızla gelişmekte ve çok sayıda tasarımcı tarafından kullanılmaktadır.

21. Yüz Yılda Malzeme Konusunda Deneysel Arayışlar

21.yy.da tasarım ve sanat ilişkisine teknolojinin yön verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Teknoloji alanında gerçekleşen devrimsel gelişmeler giyilebilir sanat nesnesi oluşturma yöntemlerine kolaylık getirmiş, neredeyse hayal edilen her tasarım nesnesinin gerçekleştirilebileceği noktaya erişilmesine sebep olmuştur. Beden ısısına göre kendiliğinden renk / biçim değiştirebilen giysiler, görünmezlik etkisi yaratan giysiler, kendi kendini onarabilen yüzeylerden oluşturulmuş giyim nesnelere gibi keşifler çoğalarak devam etmektedir. Bu teknolojik gelişmeler, neredeyse her tür malzemenin giyim tasarımı alanında kullanılmasına imkan vermektedir. Malzemeye dayalı olan buluşlar işlevsel bir amaca hizmet etmesi düşüncesiyle ortaya çıkmış olsa da günümüz giyim tasarım anlayışı çerçevesinde yeniden yorumlanmakta ve sanatsal yaratıcılığa hizmet eden bir konumda değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle, giyside hacimsel etkiyi destekleyen bu malzeme arayışları, anlatım dilinde özgür/özgün denemelere olanak tanımaktadır. Giyim tasarımcısı, yeni malzemelerin özelliklerine ve üretim teknolojilerine bağlı olarak, oluşturduğu nesnelere farklı özellikler kazandırabilmekte, sanatsal yaratıcılığı ön plana çıkartacak nesnelere tasarlayabilmektedir.

Doğal Malzemede Farklılık Arayışları

Giyim tasarımı alanında doğal malzeme arayışları, içinde bulunduğumuz yüzyılda geçmiş dönemden farklı olarak, doğaya verilen zarar konusunda oluşan bilinçlenme ve sürdürülebilirlik kavramı dahilinde gelişmektedir. Doğal olmayan malzemelerin ve kimyasalların giyim alanında kullanılması konusuna karşı oluşan tasarım bilinci, “doğal” ve ayrıca “laboratuvar ortamında geliştirilen doğal” malzemelere yönelime sebep olmuştur. Çevreci tasarım kavramının önem kazanması ile sürdürülebilir tekstil alanına da hizmet edeceği düşünülen bu farklı malzeme arayışları günümüzde ileri boyutlara ulaşmıştır.

Suzanne Lee, 2011 yılında madde bilimci Dr. David Hepworth ile birlikte “Modaya Biçim Vermek; Yarnın Gardırobu” isimli kitap için yaptığı araştırmaların sonucunda yenilikçi bir yöntem yaratmıştır. Bu yöntemde, giysiyi oluşturacak malzeme, mikroplar incelenerek laboratuvar ortamında yetiştirilmektedir. Oluşumunun, laboratuvar ortamında üretilen bakterilerin mayalanma sırasında saf selüloza ağ öreerek biçimlendirilebilen ve kurutulabilen sıkı bir tabaka halini alması şeklinde gerçekleştiği belirtilmektedir. Yüzey, gerekli kalınlığa ulaştıktan sonra yerinden kaldırılıp kalıba dökülerek ya da kurutulup kesilerek giysi haline getirilmektedir. Suzanne Lee bu çalışmasını biyoloji ve haute couture sözcüklerinin birleşimi olan “biocouture” sözcüğü ile

adlandırmaktadır. Geliştirdiği bu yöntemin hedefini; minimum doğal maddeyle, maksimum ürün elde etmek olarak ifade etmektedir.(<http://www.biocouture.co.uk>,erişim:02.03.2015)

Doğal Olmayan Malzeme İle Farklılık Arayışları

21. yüzyılda giyim tasarımı, gelecekte kumaşın yerini alabileceği öngörülen sıvı ya da toz malzemeden oluşturulan giysileri mümkün kılan arayışlar üzerine gelişim göstermektedir. Püskürtme yöntemi, akıllı tekstil yapılarının kullanımı, üç boyutlu yazıcıda kullanılan plastik malzemelerle giyim nesnesi oluşturma gibi uygulamalar, giysi oluştururken kullanılan kesim, dikim gibi bilindik yöntemlere alternatif olarak varlık göstermektedir. Teknoloji desteği ile oluşturulan bu malzemeler, giyilebilir sanat nesnesi oluşturma olanaklarını genişletmektedir.

Manel Torres, laboratuvarında yaptığı araştırmalar sonucu elde ettiği malzemeyi sprey ile beden üzerine püskürtülerek giysi oluşturmak üzerine çalışmalar yapmıştır. Üretilen malzeme beden üzerine sıkıldığında liflerin çapraz olarak birbirine bağlanmasıyla yüzeyde bir yapı oluşturduğu uygulamada sentetik ve doğal lifler kullanılmıştır. İlk kullanımlarda malzeme ile yalnızca beden şeklini alan giysiler elde edilirken, sonrasında yapılan denemelerle hacimsel etkiler elde edilebilmiştir. Manel Tores bu buluşunu “dokunmamış kumaş” olarak adlandırmıştır.

Giyim tasarımının tarihsel sürecine bakıldığında, 20.yy.da görülen malzeme arayışlarında çoğunlukla farklı malzemelerin tekstil ile buluşturulması ya da giysinin bölgesel kısmına olanakların el verdiği ölçüde yerleştirilmesi yöntemiyle uygulamalar yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise teknik olanaklar malzemenin kendisinden giyilebilir hacimler oluşturmaya mümkün kılmaktadır. Termoplastik ve benzeri malzemelerin yanı sıra metal, cam ve ahşap gibi malzemeler ile giyilebilir hacimler gerçekleştirilebilmekte, teknolojinin gelişmesiyle bu alanda yapılacak uygulamalar gittikçe kolaylaşmaktadır. Bu olanakların hacimsel anlatıma dayalı / heykelsi giysi uygulamalarını kolaylaştırmasının yanı sıra, lazer kesim, dijital baskı ve benzeri yeni teknikler konusundaki gelişmelerin giysi yüzeyinde farklı etkiler oluşturmak açısından da önemli gelişmeler olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Giyim tasarımı alanında, 20.yüzyıldan günümüze kadar olan sürece etki eden sanatsal yenilikler, kavramın ve yaratımda düşünce süreçlerinin önem kazanması gibi aşamaların deneysel yaklaşımı beslediği, giyilebilir sanat nesnesi yaratmaya dayalı bir yaklaşımı getirdiği görülmektedir.

Geçen yüzyılda malzeme konusundaki arayışlar ve gelişmeler tasarım nesnesinin farklılığını gösteren bir unsur olarak kabul edilebilirken, günümüzde giysinin çok çeşitli/farklı malzemelerden oluşturuluyor olmasının giysinin tekstil dışı bir alan olarak da varlık göstermesi sonucunu doğurmuştur. Laboratuvar ortamında geliştirilen doğal malzemeler ve plastik malzemeler ile yaratılan giysi örnekleri giyilebilir sanat başlığı altında değerlendirilen sanat nesnesi olarak varlık göstermektedir.

Günümüzde politik, ekonomik ve sosyal gerçeklerin giyim alanı ile sanatsal ifade bağlamında ilişki kurması güç görüldüğü halde, bu ilişki kurulmuştur ve disiplinler arası anlayışı da içeren bir anlatım alanı olarak varlık göstermektedir. Günümüzde, tasarımcının kavramsal fikirleri felsefi bir konumlandırma ile yorumlayarak ürettiği giyim nesnelere, sanatsal bir kaynaktan beslenmekte ya da sanatsal bir anlatım ile ifadelendirilmektedir. Çalışmada değinilen örnekler ve gelişim süreçleri değerlendirildiğinde, giysi üç grupta değerlendirilebilir; sanatsal yaratıcılıkla yapılandırılmış ancak işlevsel yönü öne çıkan tasarım nesnesi, sanatsal anlatımı öne çıkan tasarım nesnesi, sanat nesnesi olarak tasarlanmış giyim nesnelere.

Çağdaş giyim tasarımında, yaratıcılığı pek çok alanı içine dahil ederek gösterebilmek özgürlüğü, “farklılaşma” gerekliliğini beslemektedir. Geçmişte, bir giyim nesnesinin deneysel yaklaşımla tasarlanması ya da sanatsal öğeler taşıması, tasarımcının seçimi dahilindeyken, yeniliklerin hızla gelişmeye devam etmesi sonucu gerekli bir hal almaya başlamakta olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun, yaratılan giyim nesnesinin özgün olarak nitelendirilebilmesini ve şartı olana erişmeyi güçleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Giyim tasarımında geçtiğimiz yüzyılda başlayan deneysel yaklaşım, bugün çağdaş giyim tasarımının gerek sanatsal ağırlıklı üretim alanında olsun, gerek tasarım ağırlıklı üretim alanında olsun yaratıcılığı öne çıkarmak konusunda ve özgün olana/ yeniye ulaşmak konusunda önemli rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR

MACKREEL,Alice, *Art and Fashion “The Impact of Art on Fashion and Fashion on Art”*, Batsford, 2005,s.193

ANTMEN,Ahu, *Sözcükler ve Düşünceler Arasında: Kavramsal Sanat*, s.193.

GRHAM,Andrew, -Dixon,*Sanat Atlası*,Boyut Yayınları,2010,s.557

ÖZTUNA,H.Yakup, *Görsel İletişimde Temel Tasarım*”, 1.baskı,Tıbyan Yayıncılık,2007,s.184

LEWITT,Sol, *Paragraphs on Conceptual Art*”, Artforum, Artforum International Magazine, ABD, 1967, Cilt: 5, Sayı: 10, s:79-83.

SARUP,Madan, *“Post Yapısalcılık ve Post Modernizm”*, Kırk Gece Yayınları, 2010,s.186

SÖZEN,Metin,TANYELİ,Uğur, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*,Remzi Kitabevi,3.basım,s.31

Thames&Hudson Ltd, Hayalperest Yayınevi,*Modanın Tüm Öyküsü*, 2014,s.214

Elektronik Kaynaklar:

- Victoria&Albert Müzesi resmi web sitesi, <http://www.vam.ac.uk/page/v/vivienne-westwood>,13.03.2014
- <http://www.watanabe.com>,24.09.2014
- Boijmans Van Beuningen Müzesi resmi web sitesi,www.boijmans.nl/nl/erişim12.07.2015
- The Guardian dijital gazete <http://www.theguardian.com/science/2010/sep/16/spray-on-clothing-t-shirt>,02.03.2015